

העלון יו"ל ע"י מוסדות "דרכי תורה" - רחובות

לע"נ יחיאל בן סעדיה שעירי ז"ל | גליה בת עובדיה אהרונים ע"ה
אריאלה חיה בת אהובה רוזנפלד ע"ה | אביבה בת שושנה ישראלי ע"ה

הסוכה שכלב הסוגיה: סוד הלימוד בעיון והגנת ענני הכבוד

במסכת סוכה (כח ע"ב) מביאה הגמרא סתירה לכאורה: האם אדם חייב ללמוד תורה בתוך הסוכה, או שמא מותר לו לצאת ממנה כדי ללמוד? ומשיבה הגמרא חילוק יסודי: "הא במגרס, והא בעיוני".

רש"י מסביר, כי לימוד בקיאות וגרסה ("למיגרס") – היינו לימוד של חומר הברור חזרה וזרה – חייב להיעשות בתוך הסוכה. לעומת זאת, לימוד בעיון ("בעיוני") מותר לעשותו מחוץ לסוכה.

גימקו של רש"י הוא שהעיון דורש צלילות הדעת, יישוב הדעת מוחלט ואוויר טוב שיכול להרחיב את דעתו של האדם, שהרי עמקות הלימוד והדקדוק בדברי המשנה והגמרא גורמים לאדם צער ומאמץ רב, ועל כן הוא מוגדר כ"מצטער" הפטור מן הסוכה.

אולם, בספר "עקידת יצחק" לדבי יצחק עדאמה (פר' אמור שער ס"ז) מובא יסוד נפלא ומתוק מדבש, המציג מבט חדש לחלוטין על סוגיה זו:

היתר הלימוד בעיון מחוץ לסוכה – אינו פטור מצד "מצטער", אלא יסודו בכך שהלימוד בעיון כשלעצמו הוא גופא גופה של הסוכה!

וביאר הרב אליהו ברוך פינקל בספר 'משלחן רבי אליהו': שורש מצות סוכה הוא זכר לענני הכבוד שהקיפו את בני ישראל במדבר. מצות סוכה ייחודית בכך שהיא מקפת את כל גופו של האדם – זו המצוה היחידה שכל כולו של האדם נכנס לתוכה (כמו שמובא בשם הגר"א). אדם שאינו מוקף במצוה, זקוק לסוכה הממשית שתקיף אותו. אך כשאדם שוקע בלימוד התורה בעיון – כשכל כולו מרוכז, דבוק ומעמיק בחכמה האלוהית – הוא כבר מוקף ומשוקע בתוך ענני הכבוד של התורה עצמה! ממילא, אינו זקוק לסוכה גשמית, שהרי הוא נמצא כבר בתוכה! ה"סוכה" הרוחנית.

יסוד זה מקבל משמעות עצומה לאור דברי רבינו הגר"א זצ"ל על הפסוק: "כִּי יִצְנְנִי בְּסֶכֶה בְּיוֹם רָעָה יִסְתַּדְּנִי בְּסֶטֶר אֱהָיוּ" (תהילים כז). בחז"ל (ילקוט שמעוני) מובא כי "יום רעה" מרמז על מלחמת גוג ומגוג העתידה להתרחש לעתיד לבוא.

והסביר הגר"א, שמלחמת גוג ומגוג תתרחש בעיצומו של חג הסוכות, ומי שזוכה להיות מוקף במצות הסוכה – יינצל מאותה מלחמה. והגר"ח מוולוז'ין מסר בשם הגר"א, שמלחמה זו תמשך שלוש שעות ביום הושענא רבה, וזהו הרמז באמידת הושענא: "הושע נא שלש שעות".

אם נחבר את דברי הגר"א לחידושו של בעל ה"עקידה", נגלה גילוי מרשימים: כשם שהסוכה מגינה ומצילה ממלחמת גוג ומגוג, כך גם הלימוד בעיון!

מי שעמל בתורה בעיון, זוכה לאותה מעטפת הגנה של ענני הכבוד, השומרת עליו מכל פגע ומכל צרה. אך כל זה דווקא בלימוד של עיון ועמקות – שבו האדם משתקע כולו בתורה ונדיה מוקף בה, מה שאין כן בלימוד שטחי של בקיאות בלבד.

כיצא בזה מצינו בתרגום ירושלמי (דברים לג, ג) על הפסוק "וְהָם תָּבוּ לְדִגְלָךְ": עם ישראל העוסקים בתורה, אף על פי שמביאים עליהם יסורים, אינם זזים מלימוד התורה, והם מגדלים את דרכם תחת ענני הכבוד. וכן פירש רש"י (שיר השירים א, ד) שגם בגלות ובמיצר, כאשר בני ישראל משתעשעים בתורה, הם נמצאים בתוך "חורדי היקף ענניו" של דקב"ה.

ממאמר זה אנו למדים על מעלות הנשגבה של עמל התורה בעיון.

כאשר אדם לומד תורה באופן שטחי, הוא עוסק במצוה חשובה, אך המחשבה והלב שלו עדיין סובבים בעולמות אחרים. לעומת זאת, כאשר אדם מטה את שכלו לעמל בתורה בעיון – להתייגע בסוגיה, לדייק בלשונות הראשונים, לדקדק ולתרגם – הוא אינו רק "לומד תורה", אלא נכנס כולו לתוך התורה.

בימים שבהם אנו מחפשים שמירה, הגנה וביטחון, מלמדים אותנו רבותינו כי הדרך להיכנס תחת כנפי השכינה ולהיגות מהיקף של "ענני הכבוד" בכל ימות השנה, היא דרך העיון והעמקות בלימוד. הלימוד בעיון בונה סביב האדם מבצר רוחני של שלווה, ישוב הדעת והגנה אלוהית שמלווה אותו מול כל סערות התקופה.

מבונקרים תת-קרקעיים לדירת עראי: חידושו של הרב אלישיב על ביטחון ושלום

בתפילות השבת והחגים אנו מייחלים ומבקשים: "וּפְרוּשׁ עֲלֵינוּ סֶכֶת שְׁלוֹמָךְ... וּפְרוּשׁ סֶכֶת שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל". ויש להבין: מהו הקשר המיוחד בין סוכה לבין שלום? מדוע דווקא הסוכה נבחרה להיות הסמל של השלום וההגנה? וביאר הרב יוסף שלום אלישיב בספר 'דברי אגדה', שהנהגה לכשנבונן בהיסטוריה האנושית נמצא שמאז ימי קין והבל, אף שהארץ הייתה רחבת ידיים ודיקה מאד, היא נעשתה "קצרה וקטנה" בעיני האנושות. שוב ושוב נשמעים בעולם קולות מלחמה, ואומות העולם משקיעות את מיטב כוחותיהן, מאמציהן ומוחן בפיתוח ושכלול של כלי משחית ואמצעי הרס מתוחכמים כדי להכניע זה את זה.

לצד פיתוח כלי המלחמה, מתפתחת גם "תורת ההגנה" – בניית מקלטות תת-קרקעיים, ביצורים וחומות. אלא שמדובר מאוד מגלים אנשי המדע כי כל מקלט הטמון עשר אמות בקרקע אינו מועיל עוד מול המל"ט, הטיל או הפצצה המתוחכמת הבאה. זהו מרוץ חפירות בלתי נגמר, שבו אמצעי ההרס תמיד מקדימים את אמצעי ההגנה.

על כך אמרו חז"ל (איכה רבה ב, יג): "אם יאמר לך אדם יש חכמה בגויים – תאמין; יש תורה בגויים – אל תאמין". כשאין תורה אלוהית שמכוונת את האדם, כל החכמה והמדע האנושי מושקעים בסופו של דבר בשאלה אחת: כיצד להחריב את העולם ולמנו את עצמנו מפני ההורבן של השני.

כנגד כל תפיסת ההגנה האנושית, מציבה תורת ישראל את הסוכה.

מבחינה הגדסית ופזית, אין דבר בעולם שהוא בלתי מוגן ורופף יותר מהסוכה: מחיצותיה עשויות לעיתים "שנים כהלכתן ושלישית אפילו טפח", הדפנות קלות, והסכך אינו אלא מעט ענפי אילן ועלים ש"חמתה מרובה מצלתה". אין בה בטון מזוין, אין בה פלדה ואין בה מקלט תת-קרקעי.

ואף על פי כן, בתוך המבנה הרופף והפרוץ הזה, עם ישראל יושב בבטחה, בשמחה ובדוגע! הסוכה מלמדת אותנו שההגנה האמיתית אינה תלויה בעובי החומות או בעומק הבונקר, אלא בהשגחתו ובהגנתו של הקב"ה – "סוכת שלומך".

את המציאות הזו אנו מבקשים בתפילתנו: שיבוא זמן שבו העולם כולו יבין שלא הצבא, לא המקלטים ולא כלי המשחית הם שיביאו את הביטחון, אלא הישיבה ב"סוכת שלום" – תחת צילא דמדימנותא (צל האמונה) והשגחת ה'.

יסוד נפלא זה מסביר גם את מאמר חז"ל (עבודה זרה ג ע"א), שלעתיד לבוא ינסה הקב"ה את אומות העולם דווקא במצוות סוכה – שהיא "מצוה קלה". הניסיון של האומות יהיה בדיוק בנקודה זו: האם הם מסוגלים לצאת מהמבצרים המבוצרים שלהם, להניח את בטחונם בבטון ובכוח הזרוע, ולשבת בתוך מבנה אדעי ודל מתוך אמון שלם בהגנה האלוהית.

מסר תורני ומחשבותי: חג הסוכות מעניק לנו מבט מחודש על מושג הביטחון בחיינו.

העולם הסובב אותנו מחפש ביטחון בנכסים, בחומות ובכוח גשמי. אנו יוצאים מבית האבן המוגן ונכנסים לדירת עראי קלה, כדי להוכיח לעצמנו ולעולם כולו: אין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמיים.

השלום האמיתי – ה"סוכת שלום" – אינו נבנה ממאזן אימה של כלי נשק, אלא מהכרה עמוקה בכך שדקב"ה הוא המגן היחיד והשומר האמיתי על עמו ישראל. כשאנו זוכים לחיות בתחושת אמונה זו, אנו זוכים לשלוות נפש ולשלום אמת, השומרים עלינו מכל סערות הזמן.

חג האסיף הפנימי: כיצד הסוכה מעלה גם את החלקים "הנחשלים" שבנו?

על התקפת עמלק במדבר נאמר: "וַיִּזְבֹּב בָּךְ כָּל הַנְּחָשִׁים אֲחֵרֶיךָ" (דברים כה, יח). רש"י מפרש שה"נחשלים" היו אותם אנשים שהיו חסרי כוח מחמת חטאם, וענני הכבוד היו "פולטים" אותם מחוץ לענן. מציאות זו הותירה אותם חשופים לפגיעת עמלק.

אולם, לאחר יום הדיפורים מגיע חג הסוכות – הנקרא בתורה "חג האסיף". בתקוני זוהר (תיקון יג) מובא הקשר בין יעקב ועשיו לפסוק "וַיַּעֲקֹב נֶסֶע סִתְּהוּ": הסוכה, שהיא כנגד ענני הכבוד, באה לתקן את הפגם. היסוד של חג הסוכות הוא שהוא מאסף את הכל בחזרה אל תוך דקדושה – אפילו את אותם ה"נחשלים" שהענן פלט במשך השנה!

רעיון זה מתבטא גם בדלת העם שבארבעת המינים: הערבה, שאין בה לא טעם ולא ריח, מאוגדת יחד עם שאר המינים המשובחים. התורה מלמדת שגם מי שנחשב כ"נחשל" נקלט בתוך הכלל בסוכות. התנאי היחיד לכך דמיון בשם

"ערבה" (מלשון 'חלק'): שהאדם ישמור את פיו ולשונו מלדבר לשון הרע ושנאת חינום, ויחפש להשתלב באחדות הכלל.

הגאון מקו'גלובר הרב אריה צבי פרומר בספרו 'ארץ צבי' מעמיק ומגלה זווית מופלאה בפסוק: "וַיִּזְבֹּב בָּךְ כָּל הַנְּחָשִׁים אֲחֵרֶיךָ" – המילה "בך" מורה כי לא מדובר רק על אנשים אחרים בחוץ, אלא על חלקים נחשלים הקיימים בתוך כל אדם ואדם!

לכל אדם ישנם זמנים, כוחות נפש או מצבים שבהם דעתו אינה מיושבת עליו, זמנים שבהם הנפש הבהמית והיצרים הגשמיים גוברים. במשך השנה, אותם חלקים נמוכים וגשמיים שבאדם אינם נקלטים בענני הכבוד. אך בחג הסוכות, כוחה של הסוכה הוא לאסוף ולדוּמם גם את החלקים הנמוכים והנחשלים הללו שבתוך האדם עצמו!

יסוד זה מוכח מתוך דברי חז"ל וההלכה בפסוק ודיני הסוכה:

הגמרא במסכת סוכה מביאה דינים שונים לגבי חוצצים בסוכה, כגון סכך פסול – "נתן עליה נסר שהוא רחב ד' טפחים כשריה ובלבד שלא יישן תחתיו" (יד, א), או "דוּשן תחת המיטה בסוכה לא יצא" (ב, ב). ואף שדינים אלו שייכים גם לגבי אכילה וטיול בסוכה מכל מקום דקדוק חז"ל והזכירו דוקא שינה. ומשמע שיש לשינה יתרון ומעלה יתרה על שאר ענייני דירה המחוייבים בסוכה. ודבר זה אומר דרשני.

והביאור הוא, שבשעת השינה סדר הפיקוח של השכל והדעת. הרא"ש (גיטין פ"ח) כותב שישן גרוע מחרש, שוטה וקטן, לפי שאינו בר דעת כלל באותה שעה. בכל תרי"ג מצוות התורה אין שום מצווה שקיומה המעשי נעשה דווקא בזמן שהאדם ישן וחסר דעת (אפילו מצוות שכחה בשדה נעשית כשהאדם ער, רק ללא כוונה). המצווה היחידה בתורה שמתקיימת ופועלת דווקא כשהאדם ישן ונטול דעת – היא מצוות שינה בסוכה!

מכאן מוכח חידוש עצום: מקיף הסוכה פועל ומקדש לא רק את השכל והדעת של האדם, אלא מקדש ומעלה גם את הנפש הבהמית שלו – את גופו הפיזי בשעה שהוא ללא דעת.

לאור זאת מבאר ה"ארץ צבי" את החילוק היפהפה בין שני חלקי החג:

פעולת הלולב (ארבעת המינים): נועדה לאסוף ולקרב את האנשים הנחשלים שנמצאים מחוץ לכלל, ולחבר אותם לקדושה.

פעולת הסוכה: נועדה לאסוף ולדוּמם את החלקים הנחשלים והגשמיים שבתוך האדם עצמו.

משום כך נקרא החג "חג האסיף" – הוא אוסף ומאחד את כל חלקי הנפש, גם אלו שכל השנה נדדו ורחקו, ומכניס את כולן תחת צילא דמדימנותא.

פעמים רבות אדם חושב שקדושה ועבודת ה' שייכות רק ברגעים של התעלות – כשהוא מתפלל בדבקות, לומד תורה בעיון או עוסק במעשים טובים מתוך יישוב הדעת. אולם ברגעים של חולשה, עייפות או עיסוק בגשמיים הריגליה, הוא עלול להרגיש רחוק ומזנח.

חג הסוכות מעניק לנו מסר מחזק ומרומם: הקדושה האלוהית מעוניינת בכל כולך! הסוכה אינה מקיפה רק את ראשו או את שכלו של האדם, אלא מקיפה את כולו – אפילו כשהוא ישן, אפילו כשהוא עוסק בצרכיו הגשמיים הפשוטים ביותר. דקב"ה מבקש מאיתנו בחג האסיף לאסוף גם את החלקים "הנחשלים" שבנו, לא להתיימש מהחולשות או מחוסר הדעת, אלא להכניס את כל מציאותנו – הגוף והנפש, החול והקדוש – אל תוך הסוכה, ולהעלות אותם לדרגת קדושה.

שיעורי הרב ראובן גולן במגוון נושאים
ב"קול הלשון" בטל' 0733-71-81-56

שבתות בזיכרי הרבים של "בארה של תורה"!
הסוּת שבועית בלעדי: הקדשת הגיליון כולו לזכרה,
לרפואה או עילוי נשמה 250 ש"ח.
הקדשה אישית (במסגרת ייעודית): 50 ש"ח.
לפרטים ניתן להתקשר או לשלוח הודעת טל - 053-4514677

שיעורי הרב ראובן גולן במגוון נושאים
ב"קול הלשון" בטל' 0733-71-81-56

שבתות בזיכרי הרבים של "בארה של תורה"!
הסוּת שבועית בלעדי: הקדשת הגיליון כולו לזכרה,
לרפואה או עילוי נשמה 250 ש"ח.
הקדשה אישית (במסגרת ייעודית): 50 ש"ח.
לפרטים ניתן להתקשר או לשלוח הודעת טל - 053-4514677